

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा:— यस पाठ्यक्रम योजनालाई तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- १००

द्वितीय चरण:- लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क:- १००

अन्तिम चरण:- अन्तर्वार्ता

पूर्णाङ्क:- ३०

लिखित परीक्षा योजना (Written Examination)

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली		प्रश्न संख्या × अङ्कभार	समय
प्रथम चरण:							
प्रथम	सामान्यज्ञान र सार्वजनिक व्यवस्थापन (General Awareness & Public Management)	१००	४०	वस्तुगत (Objective)	बहुवैकल्पिक (MCQs)	२० प्रश्न × २ अङ्क = ४०	४५ मिनेट
	सेवा सम्बन्धी कार्य ज्ञान (Job Based-Knowledge)					३० प्रश्न × २ अङ्क = ६०	
द्वितीय चरण							
द्वितीय	सेवा सम्बन्धी कार्य ज्ञान (Job Based-Knowledge)	१००	४०	विषयगत (Subjective)	छोटो उत्तर (Short Answer) लामो उत्तर (Long Answer)	१२ प्रश्न × ५ अङ्क = ६० ४ प्रश्न × १० अङ्क = ४०	२ घण्टा १५ मिनेट

अन्तिम चरण:-

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	३०	मौखिक अन्तर्वार्ता (Oral Interview)

द्रष्टव्य:-

- यो पाठ्यक्रम योजनालाई प्रथम चरण, द्वितीय चरण र अन्तिम गरी तीन चरणमा विभाजन गरिएको छ ।
- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ ।
- लिखित परीक्षामा यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

प्रथम पत्र	खण्ड क		खण्ड ख									
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
एकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२
प्रश्न संख्या	१०	१०	३	४	४	३	३	२	३	३	३	२

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

द्वितीय पत्र	खण्ड क					खण्ड ख				
एकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०
प्रश्न संख्या	६ प्रश्न x ५ अङ्क = ३० अङ्क र २ प्रश्न x १० अङ्क = २० अङ्क					६ प्रश्न x ५ अङ्क = ३० अङ्क र २ प्रश्न x १० अङ्क = २० अङ्क				

४. वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन ।
५. प्रथम पत्र र द्वितीय पत्रको लिखित परीक्षा छुट्टा छुट्टै हुनेछ ।
६. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भएतापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको विज्ञापन हुदाँका बखत (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ ।
७. बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै प्रकारको मेमोरीयुक्त विद्युतीय उपकरणहरू जस्तै: क्याल्कुलेटर मोबाइल फोन, स्मार्ट घडी लगायतका कुनै पनि बस्तुहरू प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
८. विषयगत प्रश्नहरूको हकमा तोकिएको अंकको एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुईभन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिनेछ ।
९. परीक्षामा सोधिने प्रश्नसंख्या, अङ्क र अङ्क भार यथासम्भव सम्बन्धित पत्र/विषयमा दिइए अनुसार हुनेछ ।
१०. विषयगत प्रश्न हुने पत्र/विषयका प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टा-छुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन् । परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरूको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नु पर्नेछ ।
११. प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको लिखित परीक्षामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१२. प्रथम चरणको लिखित परीक्षामा प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको सतप्रतिसत र द्वितीय चरणको लिखित परीक्षामा प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क जोडी प्राप्त हुने कूल प्राप्ताङ्कको लिखित परीक्षाको नतिजा प्रकाशन गरिनेछ ।
१३. लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ ।
१४. प्रथम तथा द्वितीय चरणको लिखित परीक्षाको प्राप्ताङ्क र अन्तर्वार्ताको प्राप्ताङ्कको कुल अङ्कको योगका आधारमा योग्यताक्रम निर्धारण गरी माथिल्लो योग्यताक्रमका आधारमा अन्तिम परीक्षाफल प्रकाशित गरिनेछ ।
१५. यसभन्दा अगाडि लागु भएको माथी उल्लेखित सेवा समूह/उपसमूहको पाठ्यक्रम खारेज गरिएको छ ।
१६. पाठ्यक्रम लागू मिति:-- २०८१।१०।२३

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम पत्र (Paper I):

सामान्य ज्ञान र सार्वजनिक व्यवस्थापन तथा सेवा सम्बन्धी कार्य-ज्ञान

पूर्णाङ्क: १००

खण्ड क (Section A)

सामान्य ज्ञान र सार्वजनिक व्यवस्थापन
(General Awareness & Public Management)

(२० प्रश्न × २ अङ्क = ४० अङ्क)

1. सामान्य ज्ञान (General Awareness) (१० प्रश्न × २ अङ्क = २० अङ्क)

- 1.1. नेपालको भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक स्रोत र साधनहरू
- 1.2. नेपालको ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र सामाजिक अवस्था सम्बन्धी जानकारी
- 1.3. लुम्बिनी प्रदेशको भौगोलिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक र सामाजिक अवस्था सम्बन्धी जानकारी
- 1.4. नेपालको आर्थिक अवस्था र चालु आवधिक योजना सम्बन्धी जानकारी
- 1.5. लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक अवस्था र चालु आवधिक योजना सम्बन्धी जानकारी
- 1.6. नेपालको संविधान (भाग १ देखि ५ सम्म र अनुसूचीहरू)
- 1.7. संयुक्त राष्ट्र संघ र सार्क सम्बन्धी जानकारी
- 1.8. राष्ट्रिय महत्वका समसामयिक गतिविधिहरू

2. सार्वजनिक व्यवस्थापन (Public Management) (१० प्रश्न × २ अङ्क = २० अङ्क)

- 2.1. कार्यालय व्यवस्थापन (Office Management)
  - 2.1.1. कार्यालय: (Office) परिचय, महत्व र कार्य
  - 2.1.2. सहायक कर्मचारीका गुणहरू
  - 2.1.3. कार्यालय स्रोत साधन (Office Resources): परिचय र प्रकार
  - 2.1.4. कार्यालयमा सञ्चारको महत्व, किसिम र साधन
  - 2.1.5. कार्यालय कार्यविधि (Office Procedure): पत्र व्यवहार (Correspondence), दर्ता र चलानी (Registration & Dispatch), परिपत्र (Circular), तोक आदेश (Order), टिप्पणी लेखन र अभिलेख व्यवस्थापन (Record Management)
- 2.2. निजामती सेवा ऐन, २०४९ र नियमावली, २०५० तथा प्रदेश निजामती सेवा ऐन, २०८० र नियमावली, २०८० र स्थानीय निजामती सेवा ऐन, २०८१ मा रहेका देहायका व्यवस्थाहरू
  - 2.2.1. निजामती सेवा, प्रदेश निजामती सेवा र स्थानीय निजामती सेवाको गठन, कर्मचारीको नियुक्ति, बिदा, विभागीय सजाय, अवकाश र सुविधा
  - 2.2.2. कर्मचारीले पालन गर्नुपर्ने आचरण
- 2.3. सार्वजनिक बडापत्र (Public/citizen Charter) महत्व र आवश्यकता
- 2.4. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ (परिच्छेद ३: गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको काम कर्तव्य र अधिकार)
- 2.5. भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ (परिच्छेद २: भ्रष्टाचारको कसुर र सजाय सम्बन्धी व्यवस्था)

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

खण्ड ख (Section B)

सेवा सम्बन्धी कार्य ज्ञान

(Job Based-Knowledge)

(३० प्रश्न * २ अङ्क = ६० अङ्क)

3. मौलिक सिद्धान्त, शरीर रचना र क्रिया विज्ञान

- 3.1. आयुर्वेद अवतरण, प्रकृति, शरीर, इन्द्रिय, मन र आत्मा, दोष, धातु उपधातु, मल, पंचमहाभूतको सामान्य परिचय
- 3.2. कोष, तन्तु, अस्थि, षडङ्ग शरीर, सन्धि, मांशपेशी, श्वसन प्रणाली (Respiratory system), अन्नबह प्रणालीको(Gastrointestinal System) सामान्य ज्ञान
- 3.3. रक्त र रक्तसञ्चार प्रणाली (Cardiovascular system), स्त्री पुरुष प्रजनन अंग (Reproductive system), पञ्चेन्द्रियहरूको रचना र क्रिया सम्बन्धी ज्ञान

4. द्रव्यगुण

- 4.1. द्रव्यगुण शास्त्रको परिचय, पर्दाथ, द्रव्य, गुण, कर्म, सामान्य, विशेष, समवाय, रस, वीर्य, विपाक प्रभावको परिभाषा, भेद र कर्म
- 4.2. पारिभाषिक शब्दहरू:— दीपन, पाचन, शमन, अनुलोमन, संस्रन, भेदन, रेचन, वमन, छेदन, लेखन, ग्राही, स्तम्भन, रसायन, अभिष्यन्दी, बृंहणको ज्ञान
- 4.3. त्रिफला, त्रिकटु, चतुर्गुण, पञ्चकोल, षडउष्ण, पंचतित्त, लघुपञ्चमूल, वृहतपञ्चमूल, दशमूल, अष्टवर्ग, पञ्चवल्कल, पञ्चतृण, जीवनीयगण, क्षाराष्टक, उपविष, चतुस्नेहको सामान्य प्रयोग र ज्ञान
- 4.4. निम्न द्रव्यहरूको आमयिक प्रयोग, प्रयोज्य अंग, मात्राको सामान्य जानकारी: आर्द्रक, आमलकी, अशोक, आरग्वध, अश्वगन्धा, अर्क, उशीर, उदुम्बर, एला, एरण्ड, कुटज, कुटकी, किराततित्त, कम्पिल्लक, कटफल, कुमारी, कुश, कास, कुष्ठ, खदिर, गुग्गुलु, गुडूची, गोक्षुर, चांगेरी, चित्रक, चन्दन, जपा, जटामसी, जीरक, जातीफल, तुलसी, दुर्वा, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, धान्यक, पिप्पली, पिपल, प्रियंगु, पाठा, पलास, पृश्निपर्णी, पुनर्नवा, बला, वृहती, बर, बरुण, बिल्व, बाकुची, बिडंग, बंशलोचन, विभीतक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मुस्तक, मूलक, मरिच, मण्डुकपर्णी, मञ्जीष्ठा, यष्टिमधु, यवानी, रोहितक, रसोन, रुद्राक्ष, लवंग, लाक्षा, वचा, वासा, शतावरी, शंखपुष्पी, सर्पगन्धा, सारिवा, हरितकी, हरिद्रा, हिंगु, त्रिवृत्त

5. रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

- 5.1. रस, महारस, उपरस, साधारणरस, सुधावर्ग, रत्न, धातु, उपधातु, विष (स्थावर, जांगम), उपविषको सामान्य ज्ञान
- 5.2. भैषज्य कल्पनाको परिचय, महत्व, पंचविध कषाय कल्पना, औषधी निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 5.3. चूर्ण: त्रिफला, सितोपलादि, अविपत्तिकर, अश्वगन्धा, हिङ्गवाष्टकको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 5.4. वटी: योगराज गुग्गुलु, खदिरादि वटी, कुटज घनवटी, महाशंखवटी, कैशोर गुग्गुलु, सर्पगन्धा वटीको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 5.5. अवलेह: वासावलेह, च्यवनप्राश, चित्रक हरीतकीको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 5.6. अञ्जन: रसाञ्जनको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 5.7. आसव/अरिष्टः कुमार्यासव, द्राक्षासव, लोहासव, दशमूलारिष्ट, अशोकारिष्टको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 5.8. घृत/तेलः त्रिफला घृत, सिक्थ तेल, दशमूल तेल, महानारायण तेल, जात्यादि तेलको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी

6. निदान र चिकित्सा

- 6.1. अष्टविध परीक्षा, त्रिविध परीक्षा र पंचनिदानको ज्ञान
- 6.2. अग्निमान्ध, अतिसार, अम्लपित्त, आमवात, सन्धिवात, वातरक्त, उदररोग, कामला, कास, चर्मरोग, कृमी, ग्रहणी, गृध्रसी, ज्वर, प्रवाहिका, पाण्डू, विसर्प, मूत्रकृच्छ्र, राजयक्ष्मा, श्वास, शोथको निदान, लक्षण, चिकित्सा सम्बन्धी सामान्य ज्ञान

7. शल्य र शालाक्य चिकित्सा

- 7.1. व्रण, शोथ, दग्ध, विद्रधि, अर्श, भगन्दर, परिकर्तिका, सद्योव्रणका परिचय, कारण, भेद, लक्षण, सामान्य चिकित्सा
- 7.2. शस्त्र र यन्त्रको संख्या र अष्टविध शस्त्रकर्म, क्षारसुत्रको सामान्य ज्ञान
- 7.3. प्रतिश्याय, नासागत रक्तपित्त, सूर्यावर्त, अर्धवभेदक, शीताद, दन्तशूल, कृमीदन्त, दन्तहर्ष, मुखपाक, तुण्डीकेरी शोथ, कष्टशोथ, कर्णस्राव, कर्णशूल, पक्ष्मकोप, अभिष्यन्द, रक्तान्ध बारे परिचय, लक्षण र सामान्य चिकित्सा
- 7.4. नासागत एवं कर्णगत शल्य निर्हरण विधि

8. बाल र स्त्री रोग

- 8.1. स्तन्यपानको महत्व, क्षीरवर्धक द्रव्य, नाभिपाक, दन्तोद्रेद कालिक व्याधि, उदरशूल, बालातिसार, गुदपाक, कृमि, बालशोष, फक्क, छर्दि, बालकामला, बालश्वसनक ज्वर, प्रतिश्याय लक्षण र सामान्य चिकित्सा
- 8.2. स्त्री ऋतुकाल, कष्टार्तव, रक्तप्रदर, श्वेतप्रदर, सूतीका रोगको कारण, लक्षण र सामान्य चिकित्सा
- 8.3. गर्भिणी मासानुमासिक परिचर्या, पाण्डु, कामला, शोथको, कारण, लक्षण सामान्य चिकित्सा
- 8.4. स्वर्णप्राशनको परिचय, प्रयोग विधि र उपयोग

9. स्वस्थ वृत्त

- 9.1. स्वास्थ्यको परिभाषा, रोगको कारण र लक्षण
- 9.2. दिनचर्या, ऋतुचर्या, जनपदोद्धवंश, ओकसात्म्य, धारणीय अधारणीय वेग
- 9.3. अष्टांग योगको परिचय र महत्व एवं प्राकृतिक चिकित्साको सामान्य ज्ञान
- 9.4. केही बहु उपयोगी आसनहरूको परिचय विधि र फाइदा— सूर्य नमस्कार, पद्मासन, वज्रासन, सिद्धासन, गोमुखासन, ताडासन, उष्ट्रासन, पवनमुक्तासन, सर्वाङ्गासन
- 9.5. प्राणायामको (अनुलोम विलोम, भ्रामरी, कपालभाति) सामान्य परिचय, विधि र महत्वबारे जानकारी
- 9.6. मानसिक रोगहरूको सामान्य ज्ञान र व्यवस्थापन

10. पंचकर्म चिकित्सा

- 10.1. पंचकर्मको परिचय र महत्व
- 10.2. पूर्वकर्म, स्नेहन, अभ्यङ्ग को परिचय, महत्व र विधि बारे जानकारी
- 10.3. स्वेदनको परिचय र महत्व बारे जानकारी
- 10.4. नाडी स्वेदन, एकाङ्ग एवं सर्वाङ्ग स्वेदनको प्रयोग विधिबारे जानकारी
- 10.5. जानुबस्ति, कटीबस्ति, शिरोधारा, योनिप्रक्षालन, योनिपिचु आदिको प्रयोग विधिबारे जानकारी
- 10.6. प्रतिमर्श नस्य, मात्रावस्ति परिचय र विधिबारे जानकारी

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

11. सामुदायिक चिकित्सा

- 11.1. निम्नलिखित रोगहरूको परिचय, निदान, लक्षण, रोकथाम र चिकित्साबारे सामान्य ज्ञान:— ठेउला (Chickenpox), दादुरा (Measles), हाँडे/कर्णमूलशोथ (Mumps), कुष्ठरोग (Leprosy), विषमज्वर (Malaria), कालाज्वर (Kalazar), क्षीपद (Filaria), प्रवाहिका (Dysentery), लहरेखोकी (Whooping cough), भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टंकार (Tetanus), गण्डुस्पद किमी (Roundworm), अङ्कुशेजुका (Hookworm), स्फितकिमी (Tapeworm), चूर्ना (Pinworm), प्रतिश्याय (Common cold), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), मुखशोथ (Stomatitis), यकृतशोथ (Hepatitis), दाद/दद्रु (Ringworm), लुतो/पामा(Scabies), डेङ्गु (Dengue), Sickle cell anemia
- 11.2. समुदायमा हुने सरुवा रोगहरूको परिचय र नियन्त्रण, खोप पद्धतिबारे सामान्य ज्ञान
- 11.3. कुपोषणजन्य(Malnutrition) रोगहरूको सामान्य परिचय, पहिचान, निदान र चिकित्सा
- 11.4. मधुमेह, उच्च रक्तचाप, अर्बुद रोग, थाइराइड सम्बन्धी विकृतिहरूको सामान्य परिचय
- 11.5. स्वस्थ जीवनशैली र नसर्ने रोग व्यवस्थापनमा यसको महत्व
- 11.6. कृत्रिम श्वासप्रश्वास क्रिया, Dressing and Bandaging, CPR को सामान्य ज्ञान तथा रक्तस्राव, विष, Snake Bite, Rabies, Drowning, Burn, Heat Stroke, Fracture, Joint Dislocation को प्राथमिक उपचार
- 11.7. जन स्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य तथा Medical Waste Management, Carbohydrate, Protein, Fat, Mineral, Vitamin, पानी, अन्न, दूध, मासुबारे ज्ञान
- 11.8. जीवनीय घोल (Electrolyte Fluid) को ज्ञान

12. परिवार नियोजन, जनसंख्या तथा स्वास्थ्य प्रणाली

- 12.1. Vital Statistics, जनसंख्या, जनगणना, मातृ-मृत्युदर, शिशु जन्म तथा मृत्युदर, परिवार नियोजनका विधिहरू र तिनका फाइदा बेफाइदाबारे ज्ञान
- 12.2. नेपालमा प्रचलित स्वास्थ्य प्रणालीहरू सम्बन्धी जानकारी
- 12.3. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा विभाग, प्रादेशिक स्वास्थ्य मन्त्रालय र मातहतका कार्यालय तथा स्थानिय तहका स्वास्थ्य संरचना सम्बन्धी जानकारी
- 12.4. आयुर्वेद चिकित्सा परिषद नेपाल, World Health Organization, Red cross सम्बन्धी जानकारी
- 12.5. आयुर्वेदसंग सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक कार्यक्रमहरू सम्बन्धी जानकारी
- 12.6. नागरिक आरोग्य कार्यक्रम, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय योग दिवस सम्बन्धी जानकारी
- 12.7. आयुर्वेद सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी जानकारी

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

द्वितीय पत्र (Paper II):

सेवा सम्बन्धी कार्य-ज्ञान (Job Based- Knowledge)

पूर्णाङ्क: १००

खण्ड क (Section A)

पूर्णाङ्क: ५०

1. मौलिक सिद्धान्त, शरीर रचना र क्रिया विज्ञान

- 1.1. आयुर्वेद अवतरण, प्रकृति, शरीर, इन्द्रिय, मन र आत्मा, दोष, धातु उपधातु, मल, पंचमहाभूतको सामान्य परिचय
- 1.2. कोष, तन्तु, अस्थि, षडङ्ग शरीर, सन्धि, मांशपेशी, श्वसन प्रणाली (Respiratory system), अन्नबह प्रणालीको (Gastrointestinal System) सामान्य ज्ञान
- 1.3. रक्त र रक्तसञ्चार प्रणाली (Cardiovascular system), स्त्री पुरुष प्रजनन अंग (Reproductive system), पञ्चेन्द्रियहरूको रचना र क्रिया सम्बन्धी ज्ञान

2. द्रव्यगुण

- 2.1. द्रव्यगुण शास्त्रको परिचय, पर्दाथ, द्रव्य, गुण, कर्म, सामान्य, विशेष, समवाय, रस, वीर्य, विपाक प्रभावको परिभाषा, भेद र कर्म
- 2.2. पारिभाषिक शब्दहरू:— दीपन, पाचन, शमन, अनुलोमन, संस्रन, भेदन, रेचन, वमन, छेदन, लेखन, ग्राही, स्तम्भन, रसायन, अभिष्यन्दी, बृंहणको ज्ञान
- 2.3. त्रिफला, त्रिकटु, चतुरुष्ण, पञ्चकोल, षडउष्ण, पंचतित्त, लघुपञ्चमूल, बृहतपञ्चमूल, दशमूल, अष्टवर्ग, पञ्चवल्कल, पञ्चतृण, जीवनीयगण, क्षाराष्टक, उपविष, चतुस्नेहको सामान्य प्रयोग र ज्ञान
- 2.4. निम्न द्रव्यहरूको आमयिक प्रयोग, प्रयोज्य अंग, मात्राको सामान्य जानकारी: आर्द्रक, आमलकी, अशोक, आरग्वध, अश्वगन्धा, अर्क, उशीर, उदुम्बर, एला, एरण्ड, कुटज, कुटकी, किराततित्त, कम्पिल्लक, कटफल, कुमारी, कुश, कास, कुष्ठ, खदिर, गुग्गुलु, गुडूची, गोक्षुर, चांगेरी, चित्रक, चन्दन, जपा, जटामसी, जीरक, जातीफल, तुलसी, दुर्वा, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, धान्यक, पिप्पली, पिपल, प्रियंगु, पाठा, पलास, पृश्निपर्णी, पुनर्नवा, बला, बृहती, बर, बरुण, बिल्व, बाकुची, बिडंग, बंशलोचन, विभीतक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मुस्तक, मूलक, मरिच, मण्डुकपर्णी, मञ्जीष्ठा, यष्टिमधु, यवानी, रोहितक, रसोन, रुद्राक्ष, लवंग, लाक्षा, वचा, वासा, शतावरी, शंखपुष्पी, सर्पगन्धा, सारिवा, हरितकी, हरिद्रा, हिंगु, त्रिवृत्त

3. रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

- 3.1. रस, महारस, उपरस, साधारणरस, सुधावर्ग, रत्न, धातु, उपधातु, विष (स्थावर, जांगम), उपविषको सामान्य ज्ञान
- 3.2. भैषज्य कल्पनाको परिचय, महत्व, पंचविध कषाय कल्पना, औषधी निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 3.3. चूर्ण: त्रिफला, सितोपलादि, अविपत्तिकर, अश्वगन्धा, हिङ्गवाष्टकको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 3.4. वटी: योगराज गुग्गुलु, खदिरादि वटी, कुटज घनवटी, महाशंखवटी, कैशोर गुग्गुलु, सर्पगन्धा वटीको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 3.5. अवलेह: वासावलेह, च्यवनप्राश, चित्रक हरीतकीको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 3.6. अञ्जन: रसाञ्जनको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

- 3.7. आसव/अरिष्ट: कुमार्यासव, द्राक्षासव, लोहासव, दशमूलारिष्ट, अशोकारिष्टको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- 3.8. घृत/तैल: त्रिफला घृत, सिक्थ तेल, दशमूल तेल, महानारायण तेल, जात्यादि तेलको निर्माण विधि, मात्रा, प्रयोग सम्बन्धी सामान्य जानकारी

4. निदान र चिकित्सा

- 4.1. अष्टविध परीक्षा, त्रिविध परिक्षा र पंचनिदानको ज्ञान
- 4.2. अग्निमान्ध, अतिसार, अम्लपित्त, आमवात, सन्धिवात, वातरक्त, उदररोग, कामला, कास, चर्मरोग, कृमी, ग्रहणी, गृध्रसी, ज्वर, प्रवाहिका, पाण्डू, विसर्प, मूत्रकृच्छ्र, राजयक्ष्मा, श्वास, शोथको निदान, लक्षण, चिकित्सा सम्बन्धी सामान्य ज्ञान

5. शल्य र शालाक्य चिकित्सा

- 5.1. व्रण, शोथ, दग्ध, विद्रधि, अर्श, भगन्दर, परिकर्तिका, सद्योव्रणका परिचय, कारण, भेद, लक्षण, सामान्य चिकित्सा
- 5.2. शस्त्र र यन्त्रको संख्या र अष्टविध शस्त्रकर्म, क्षारसुत्रको सामान्य ज्ञान
- 5.3. प्रतिश्याय, नासागत रक्तपित्त, सूर्यावर्त, अर्धावभेदक, शीताद, दन्तशूल, कृमीदन्त, दन्तहर्ष, मुखपाक, तुण्डीकेरी शोथ, कष्ठशोथ, कर्णस्राव, कर्णशूल, पक्ष्मकोप, अभिष्यन्द, रक्तान्ध बारे परिचय, लक्षण र सामान्य चिकित्सा
- 5.4. नासागत एवं कर्णगत शल्य निर्हरण विधि

खण्ड ख (Section B)

पूर्णाङ्क: ५०

6. बाल र स्त्री रोग

- 6.1. परिभाषा, स्तन्यपान, क्षीरवर्धक द्रव्य, नाभिपाक, दन्तोद्भेदकालिक व्याधि, लक्षण, चिकित्सा, उदरशूल, बालातिसार, गुदपाक, कृमि, बालशोष, फक्क, छर्दि, बालकामला, बालश्वसनकज्वर, प्रतिश्याय लक्षण, सामान्य चिकित्सा
- 6.2. स्त्री ऋतुकाल, रज काल, रजस्वला, कष्टार्तव, श्वेतप्रदर, सूतीका रोग, कारण, लक्षण, सामान्य चिकित्सा
- 6.3. गर्भिणी मासानुमासिक परिचर्या, पाण्डु, कामला, शोथको, कारण, लक्षण सामान्य चिकित्सा
- 6.4. स्वर्णप्राशनको परिचय, प्रयोग विधि र उपयोग

7. स्वस्थ वृत्त

- 7.1. स्वास्थ्यको परिभाषा, रोगको कारण र लक्षण
- 7.2. दिनचर्या, ऋतुचर्या, जनपदोद्धवंश, ओकसात्म्य, धारणीय अधारणीय वेग
- 7.3. अष्टांग योगको परिचय र महत्व एवं प्राकृतिक चिकित्साको सामान्य ज्ञान
- 7.4. केही बहु उपयोगी आसनहरूको परिचय विधि र फाइदा— सूर्य नमस्कार, पद्मासन, वज्रासन, सिद्धासन, गोमुखासन, ताडासन, उष्ट्रासन, पवनमुक्तासन, सर्वाङ्गासन
- 7.5. प्राणायामको (अनुलोम विलोम, भ्रामरी, कपालभाति) सामान्य परिचय, विधि र महत्वबारे जानकारी
- 7.6. मानसिक रोगहरूको सामान्य ज्ञान र व्यवस्थापन

प्रदेश लोक सेवा आयोग

लुम्बिनी प्रदेश

प्रदेश निजामति सेवा तथा स्थानीय निजामति सेवा अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, जनरल आयुर्वेद उपसमूह चौथो तह वैद्य पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

8. पंचकर्म चिकित्सा

- 8.1. पंचकर्मको परिचय र महत्व
- 8.2. पूर्वकर्म, स्नेहन, अभ्यङ्ग को परिचय, महत्व र विधि बारे जानकारी
- 8.3. स्वेदनको परिचय र महत्व बारे जानकारी
- 8.4. नाडी स्वेदन, एकाङ्ग एवं सर्वाङ्ग स्वेदनको प्रयोग विधिबारे जानकारी
- 8.5. जानुबस्ति, कटीबस्ति, शिरोधारा, योनिप्रक्षालन, योनिपिचु आदिको प्रयोग विधिबारे जानकारी
- 8.6. प्रतिमर्श नस्य, मात्रावस्ति परिचय र विधिबारे जानकारी

9. सामुदायिक चिकित्सा

- 9.1. निम्नलिखित रोगहरूको परिचय, निदान, लक्षण, रोकथाम र चिकित्साबारे सामान्य ज्ञान:— ठेउला (Chickenpox), दादुरा (Measles), हाँडे/कर्णमूलशोथ (Mumps), कुष्ठरोग (Leprosy), विषमज्वर (Malaria), कालाज्वर (Kalazar), क्षीपद (Filaria), प्रवाहिका (Dysentery), लहरेखोकी (Whooping cough), भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टंकार (Tetanus), गण्डुस्पद क्रिमी (Roundworm), अङ्कुशेजुका (Hookworm), स्फितक्रिमी (Tapeworm), चूर्ना (Pinworm), प्रतिश्याय (Common cold), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), मुखशोथ (Stomatitis), यकृतशोथ (Hepatitis), दाद/दद्रु (Ringworm), लुतो/पामा(Scabies), डेङ्गु (Dengue), Sickle cell anemia
- 9.2. समुदायमा हुने सरुवा रोगहरूको परिचय र नियन्त्रण, खोप पद्धतिबारे सामान्य ज्ञान
- 9.3. कुपोषणजन्य(Malnutrition) रोगहरूको सामान्य परिचय, पहिचान, निदान र चिकित्सा
- 9.4. मधुमेह, उच्च रक्तचाप, अर्बुद रोग, थाइराइड सम्बन्धी विकृतिहरूको सामान्य परिचय
- 9.5. स्वस्थ जीवनशैली र नसर्ने रोग व्यवस्थापनमा यसको महत्व
- 9.6. कृत्रिम श्वासप्रश्वास क्रिया, Dressing and Bandaging, CPR को सामान्य ज्ञान तथा रक्तस्राव, विष, Snake Bite, Rabies, Drowning, Burn, Heat Stroke, Fracture, Joint Dislocation को प्राथमिक उपचार
- 9.7. जन स्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य तथा Medical Waste Management, Carbohydrate, Protein, Fat, Mineral, Vitamin, पानी, अन्न, दूध, मासुबारे ज्ञान
- 9.8. जीवनीय घोल (Electrolyte Fluid) को ज्ञान

10. परिवार नियोजन, जनसंख्या तथा स्वास्थ्य प्रणाली

- 10.1. Vital Statistics, जनसंख्या, जनगणना, मातृ-मृत्युदर, शिशु जन्म तथा मृत्युदर, परिवार नियोजनका विधिहरू र तिनका फाइदा बेफाइदाबारे ज्ञान
- 10.2. नेपालमा प्रचलित स्वास्थ्य प्रणालीहरू सम्बन्धी जानकारी
- 10.3. आयुर्वेद विभाग, प्रादेशिक स्वास्थ्य मन्त्रालय र मातहतका कार्यालय तथा स्थानिय तहका स्वास्थ्य शाखा-महाशाखा सम्बन्धी जानकारी
- 10.4. आयुर्वेद चिकित्सा परिषद नेपाल, World Health Organization, Red cross सम्बन्धी जानकारी
- 10.5. आयुर्वेदसंग सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक कार्यक्रमहरू सम्बन्धी जानकारी
- 10.6. नागरिक आरोग्य कार्यक्रम, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय योग दिवस सम्बन्धी जानकारी
- 10.7. आयुर्वेद सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी जानकारी